

Rok mokřadů v NP Šumava

aneb nechte si vyprávět osudy šumavských bažin

Rok se s rokem sešel a ten, v němž jsme slavili 30leté výročí od založení národního parku na Šumavě, vystřídají oslavy šumavské vody. Lépe řečeno míst, kde se voda drží a výrazně ovlivňuje své okolí – mokřadů. Pojďte se podívat na to, co pro milovníky Šumavy připravujeme...

Šumavské slatě – fenomén přežívající od doby ledové. Foto: Radek Plíhal

1931

Josef Váchal ve svém díle Šumava umírající a romantická psal: „Na prstech u ruky sčelí bys jednotlivá suchá místa zde. Bohatství vod, mlh a par tu nepřebírá, v tomto království lesů a slatí, mokřisk a tůň, bahniš a rašelinišť. Plochy jezer znamenitě přispívají k udržení vlhkého klimatu, spolu s nesčetnými pramenky, potůčky, jichž býti má v šumavské oblasti kolem šesti set.“

2021

Od doby Josefa Váchala se mnohá z jím popisovaných „mokřisk“ změnila k nepoznání. Podmáčené a rašelinné lesy podlehly odvodnění provedenému za účelem zvýšení produkce dřevní hmoty, vzácná horská vrchoviště byla doslova přeškrtnuta železnou oponou, většina lesních i lučních pramenišť byla vysušena a odtok z nich kanalizován. Melioračním zásahům neunikly ani potoky, které byly z nivních partií vytlačeny stranou do narovnaných a zahloubených

struh. Záhy po inventarizaci biotopů v NP Šumava, krátce po jeho založení, bylo možné vyčíslit rozsah poškození mokřadů. Z celkové plochy téměř 21 tisíc hektarů byla celá polovina poznamenána odvodněním, rašeliniště dokonce ze dvou třetin. To už nutně muselo vést k velkým změnám v koloběhu vody šumavskou přírodou, a z dnešního pohledu rozhodně ne pozitivním. Co však naše předky vedlo k tak razantním opatřením?

Lesy

Na podmáčené půdě se stromům zdánlivě nedaří. To je ovšem pohled člověka, který les primárně považuje za zdroj jediné suroviny – dříví. Zaplavený kořenový systém znamená menší dostupnost živin a jejich zpomalený oběh. Jinými slovy, s kyprou a provzdušněnou půdou smíšených lesů, kde se to půdními organizmy jen hemží, se kyselá a zamokřená rašelinná smrčina srovnat nedá. Proto se lesní hospodáři už od

dob Schwarzenbergů snažili lesu alespoň částečně „pomoci“ a vybudováním odvodňovacích rýh snížit hladinu podzemní vody. Podmáčené lesy se tak postupem času měnily na obyčejné smrkové monokultury s vydatným podrostem borůvky. Podobné snahy zanechaly jizvy i na mnohých šumavských vrchovištích, které dřívější lesní zákony bohužel považovaly za nezalesněnou lesní půdu.

Louky

Existenci rašelinných a podmáčených luk na Šumavě často umožnil člověk odlesňováním (jedná se o tzv. sekundární bezleší). Ovšem způsob hospodaření se vyvíjel. Zprvu šlo o velmi jemné zásahy a manuální práci, dnes bychom použili výraz extenzivní hospodaření. To vyhovovalo řadě vzácných druhů, jako jsou například orchideje. Postupem času však docházelo k intenzifikaci, bylo potřeba území zpřístupnit pro stroje, a tím pádem razantně odvodnit.

Prameniště

Pokud jsou prameny vydatné, dokáží při výstupu na povrch zamokřit velkou plochu. Jak v lesích, tak na loukách to ale opět znemožňovalo hospodaření. Bývaly doby, kdy zcela tradičním postupem při přípravě zalesnění bylo vybudování odvodňovací sítě. Tedy „protknutí“ prameniště odvodňovacím kanálem tak, že se voda do svrchních vrstev půdního profilu ani nedostala a rovnou odtékala dnem rýhy. Identický postup se uplatňoval na loukách. Pravděpodobně nejhorskší případy lze vidět na Prášílsku, kde za dob Vojenského újezdu Dobrá Voda mělké stružky po původních obyvatelích vojáci prohlubovali výbušninami a těžkou technikou až dva metry pod povrch. Po původních prameništích tak v krajině nezůstalo ani památky.

Rašeliniště

Na Šumavě probíhala těžba, a to jak ruční, tak průmyslová. V prvním případě se rašelina používala coby topivo a stelivo, jako produkt průmyslové těžby pak našla využití v okrasných zahradách. „Nahlodány“ ruční těžbou jsou i dobře známá Chalupská, Jezerní nebo Mezilesní slať. Vysychající povrch těchto rašelinišť se rychle mění, čímž dochází k úbytku původních druhů. Skutečně odstrašujícím příkladem jsou ale rašeliniště, kde stroje vytěžily prakticky celou, někdy až osmimetrovou vrstvu rašeliny. Zde na Šumavě mezi ně patří Soumarské rašeliniště, Vlčí Jámy, Borková a Světlík. Následkem intenzivní těžby na nich zbyl jen obnažený, černý (zmineralizovaný) povrch rašeliny, jenž v koloběhu vody funguje úplně opačně než mokřad. Své okolí otepluje, neboť holá pláň s pomalu nastupující suchomilnou vegetací se výrazně ohřívá. Kromě těžby zdejší rašeliniště velmi utrpěla při budování železné opony. Mnoho slatí ve vrcholových partiích Šumavy dlouhá léta odvodňovaly příkopy vybudované kolem tzv. „signálky“. V těchto místech provzdušněná

svrchní vrstva rašeliniště zarůstá klečí (borovicí rašelinnou), jež vytlačuje vzácné druhy vrchovištních trávníků.

Potoky

Při toulkách přírodou si málokdo uvědomí nepatřičnost přímých linií v okolní krajině a většinou již nevnímáme ani vsudy přítomné betonové skruže v polích či loukách. Dokážeme si vůbec představit, kolik malých i větších, křivolakých i prudších potoků zmizelo? Kolik vody, která dříve prostoru dominovala, jsme nechali zmizet ve vydlážděných strouhách, nebo dokonce podzemních sítích odvodňovacích rour? Šumava je v porovnání se zbytkem republiky v tomto směru krajinářsky ještě poměrně zachovalá, i tak zde ale probíhalo narovnávání ve velkém. Typicky lze tyto zásahy do původního vodního režimu pozorovat v širokém údolí Hornovltavského luhu, kde se poměrně intenzivně hospodaří a odvodňováním se „dobývají“ plochy k využití. Pozměněné potoky ale ztrácí své primární funkce, které jsou však v mnohém žádoucí i pro člověka. Ať už se jedná o čištění vody nebo častější rozlivy, respektive přirozené mírnění povodňových vln.

1991 – 2022

Založením národního parku dochází ke zvratu. Kolektiv nadšených ochránců přírody se rychle rozrůstá a záhy se k němu připojuje i mladá geobotanička Iva Bufková, jejíž hlavní náplní byla inventarizace biotopů. V čase, kdy celé dny trávil terénními pochůzkami a mapováním, neustále narážela na odvodněním poničené bažiny. Zrodila se myšlenka obnovy rašelinišť, k níž se postupně připojovali i další kolegové a započala jedna z velkých kapitol vývoje šumavské přírody – návrat vody do vysušených mokřadů.

A to je jen začátek příběhu, který vám chceme v průběhu následujícího roku, **Roku mokřadů**, vyprávět. Připravujeme k tomu ce-

lou řadu setkání, ať už tradičních dobrovolnických Dnů pro rašeliniště a mokřadních exkurzí, nebo slavnostní premiéru právě vznikajícího dokumentárního filmu o návratu vody, spojenou s diskuzemi o kouzelných šumavských bažinách. Kolegové z environmentální výchovy zaměří svou pozornost na programy o vodě, společně bychom pak rádi pokřtili (rašelinnou vodou) novou učebnici a pracovní sešit, jež mapují pohyby vody v krajině a ilustrují nezbytnost mokřadů nejen pro rostliny a živočichy, ale i pro lidi. Na sociálních sítích budou ke zhlédnutí video spoty s mokřadní tematikou, pravidelně budeme přinášet rovněž fotografie z obnovených mokřadů a potoků. V polovině roku vydáme společně s NP Bavorský les mokřadní kalendář pro rok 2023, aby mohl čas věnovaný vodě plynule „přetéci“ i do následujícího roku ...

Přejme si, ať nám současná divoká doba příliš nezkříží naše plány, protože je rozhodně na co se těšit! A my se těšíme na setkávání s vámi.

Ministerstvo životního prostředí

Lukáš Linhart a Sabina Navrátilová
Správa Národního parku Šumava,
projekt LIFE for MIREs
lukas.linhart@npsumava.cz

Nejvíce se odvodňovaly právě bažinaté lesy. O kolik vody jsme přišli?
Foto: Lukáš Linhart

Vysušených luk je na Šumavě až příliš mnoho. Foto: Lukáš Linhart